

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

І.І. КИЧКО,

д. е. н., завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці
Чернігівського національного технологічного університету

Трансформація соціальних функцій держави: фінансовий аспект

Статтю присвячено дослідженню теоретико-методологічних, організаційно-економічних та прикладних проблем реалізації соціальних функцій держави через механізми бюджетного фінансування, страхування, залучення власних коштів установами соціальної сфери. Проаналізовані перспективи змін у діяльності, фінансуванні установ соціальної сфери та регулятивних дій держави при цьому.

Ключові слова: соціальні функції держави, установи соціальної сфери, бюджетне фінансування, власні надходження соціальних установ, страхування.

И.И. КИЧКО,

д.э. н., заведующий кафедрой управления персоналом и экономики труда
Черниговского национального технологического университета

Трансформация социальных функций государства: финансовый аспект

Статья посвящена исследованию теоретико-методологических, организационно-экономических и прикладных проблем реализации социальных функций государства через механизмы бюджетного финансирования, страхования, привлечения собственных средств учреждениями социальной сферы. Проанализированы перспективы изменений в деятельности, финансировании учреждений социальной сферы и регулятивных действий государства при этом.

Ключевые слова: социальные функции государства, учреждения социальной сферы, бюджетное финансирование, собственные поступления социальных учреждений, страхования.

I. KICHKO,

Doctor of Science, Economics, head of Personnel Management and Labour Economics Department
Chernihiv National Technological University

Transformation of social functions of the state: financial aspect

The article is concerned with the theoretical and methodological researches, organizational, economical and applied problems of social functions of the State realization through the budget

finance mechanism, insurance, attraction of the owned capital by the social sector institutions. The perspectives of changes in the performance, financing of the social sector institutions and regulatory actions of the State were analyzed.

Keywords: *social functions of the State, social sector institutions, budget finance, власні owned capital of the social institutions, insurance.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження фінансових аспектів реалізації державою соціальних функцій зумовлене тим, що Україна вступила в новий період, принципово відмінний від періоду переходу до ринку. У зв'язку з цим виникає необхідність уточнення функцій та завдань держави в економічній політиці, вибору більш дієвих механізмів регулювання економічних процесів, які б дозволили забезпечити довгострокове економічне зростання. До того ж актуальність наукового дослідження проявляється у необхідності узагальнення наявних теоретичних підходів до виконання державою соціальних функцій. Підходити при цьому до визначення сутності соціальних функцій держави потрібно, виходячи з того, що будь-яка держава в буквальному розумінні є соціальною, оскільки складається на базі суспільства, крім того вона має виконувати економічні функції, що дає можливість проводити ефективну соціальну політику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виконання державою соціальних функцій, диверсифікація джерел фінансування при цьому є предметом дослідження таких вчених як А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Н.М. Деева, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, В.В. Онікієнко, В.Г. Саріогло, В.Б. Тропіна та інших.

Мета статті. У зв'язку із зазначеним вище метою статті є з'ясування економічного змісту соціальних функцій держави та диверсифікація джерел їх фінансування в сучасних умовах економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Нині продовжується дискусія між прихильниками двох основних підходів щодо розв'язання соціальних проблем — універсальності та адресності. Перший підхід передбачає високий рівень соціального захисту у суспільстві, переважно бюджетне фінансування установ соціальної сфери, рівний доступ всіх громадян до соціальних послуг. Відповідно до другого підходу виконання соціальних функцій здійснюється з урахуванням мінімальних соціальних стандартів. Універсальний підхід та принцип адресності відповідають трактуванню соціаль-

них функцій В.Б. Тропіною у широкому та вузькому розумінні. Поділяючи думки в цілому щодо трактування соціальних функцій у широкому (зобов'язання держави щодо забезпечення умов для максимально можливого збільшення позитивних соціальних явищ та зменшення негативних явищ у суспільстві) та більш вузькому значенні, тобто формування державою основ соціальної безпеки на основі мінімальних соціальних стандартів [9, с.199], хочеться акцентувати увагу на тому, що соціальні функції держави полягають у здатності держави забезпечувати у процесі свого функціонування задоволення особистих потреб усього суспільства, а не окремих суспільних груп.

Переважну частину соціальних функцій держава реалізовує через функціонування установ соціальної сфери. Стосовно соціальної сфери, то трактувати її доцільно як цілісну підсистему суспільства, що постійно змінюється і яка породжена об'єктивною потребою суспільства в безперервному відтворенні суб'єктів соціального процесу, що складається із: галузей соціально-культурного (наука, освіта, культура, мистецтво, охорона здоров'я, фізична культура, спорт, соціальний захист) та матеріально-побутового спрямування (житлово-комунальне господарство, громадське харчування, зв'язок, транспорт, телекомунікації). Основним призначенням соціальної сфери є надання: можливості для реалізації конкретних умов повсякденного життя (праці, побуту, дозвілля); доступу до соціально-культурних цінностей і послуг (освіти, інформації, літератури, мистецтва, охорони здоров'я, соціального захисту тощо); гарантій безпеки тощо.

Як вірно зазначає А.М. Колот, що соціальна сфера — це не тільки витрати, але і інститут, який формує передумови потенційного економічного зростання [2, с.199]. Усвідомлення того, що розвиток соціальної сфери сприятиме зростанню платіжного попиту, структурним зрушенням у суспільстві дасть можливість вносити корективи у програми економічного розвитку, змінюючи при цьому соціальні стандарти у напрямі суттєвого їх зростання.

Реалізація соціальних функцій держави здійснюється через ефективну соціальну політику, у процесі якої відбувається поліпшення життєвого рівня населення, зменшується рівень бідності, утверджується соціальна стабільність та безпека існування (політична, економічна, екологічна), відбувається гарантування соціальних прав конкретного громадянина. Соціальну політику доцільно трактувати як діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб у напрямі реалізації науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів, що поєднуються із системою конкретних дій, заходів, важелів, стимулів, за допомогою яких практично регулюються соціальні процеси. Даний термін варто визначати, враховуючи принципи активного державного втручання та безпосереднього фінансового забезпечення. Невтручання держави в регулювання соціальних процесів, або мінімізація її функцій недоцільне, адже зменшує ефективність здійснюваної соціальної політики.

Складові соціальної політики визначені Конституцією України, а саме: політика зайнятості; демографічна політика; політика в галузі охорони праці; політика соціального захисту та соціального забезпечення; політика формування та розподілу доходів в межах суспільства тощо. Традиційним методом фінансування є бюджетне фінансування. Обмеженість обсягів бюджетного фінансування зумовлює поширення платних послуг у закладах соціальної сфери. Стосовно фінансування соціальних функцій, то держава має передбачати бюджетну, платну та страхову форму фінансування. Реалізацію соціальної функції держави через державну підтримку (фінансову, матеріальну, програмну тощо) необхідно розвивати в силу таких причин: з метою зменшення рівня еміграції, соціальної напруги та диференціації доходів в суспільстві, зростання зайнятості, платіжного попиту населення (див. рисунок).

Збільшення видатків на певну галузь соціальної сфери можливе лише при: зміні пріоритетів у розподільній політиці уряду; збільшенні темпів економічного росту. Візьмемо, наприклад, охорону здоров'я. Бюджетна медицина з точки зору її доступності різним верствам населення з різним рівнем доходів створює передумови для найповнішого забезпечення нею медичних послуг. Цей напрям треба розвивати і надалі, але при цьому потрібно враховувати, що за бюджетного фінан-

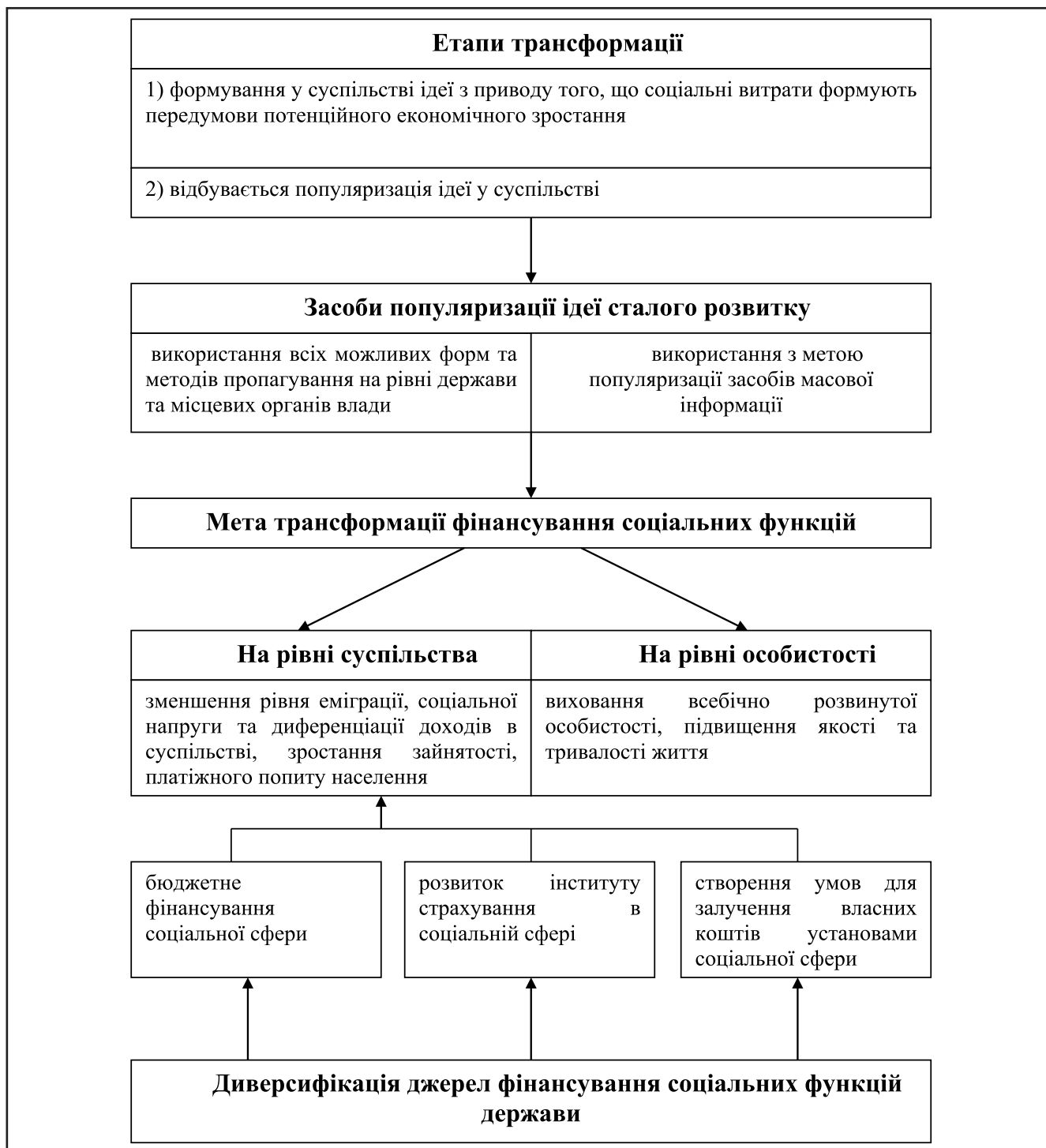
сування сьогодні частина витрат оплачується населенням. Платну медицину доцільно розглядати лише як доповнення до бюджетної і страхової медицини, як необхідний елемент розвитку конкурентного середовища при наданні медичних послуг. Тарифи на платні послуги, що надаються лікувально–профілактичними, санітарно–профілактичними та комунальними закладами охорони здоров'я мають бути регламентовані відповідними органами законодавчої та виконавчої влади.

Рентабельність, що закладається у ціну медичної послуги має бути середньою по всіх галузях соціальної сфери, що сприятиме рівномірному розподілу коштів і адекватному розвитку відповідно до потреб суспільства.

З приводу впровадження страхового механізму у фінансуванні охорони здоров'я думки вчених розділились. Одні вважають, що терміново слід провести реформу соціального страхування в Україні з уведенням системи державного обов'язкового медичного страхування, причому за системи страхової медицини більшість медичних закладів зароблятимуть кошти на своє утримання і працюватимуть на повному самофінансуванні, за винятком окремого переліку закладів, які і надалі будуть фінансуватись з бюджету. На думку інших, доцільно поступове запровадження страхової медицини і активне залучення позабюджетних коштів (за рахунок надання законодавчо визначеного переліку платних послуг, благодійних коштів тощо), тобто перехід до бюджетно–страхової форми фінансування.

Введення платної та страхової медицини перемістить акцент від необхідності дотримання норм та нормативів до врегулювання відносин на ринку страхових послуг за допомогою ринкових механізмів. Принципи розширення джерел фінансування, децентралізація, регіоналізація управління, що використовується при реформуванні різних сфер життєдіяльності суспільства, необхідно застосувати і для охорони здоров'я.

Базовий стандарт загальнодоступної медичної допомоги (профілактичні заходи, амбулаторне лікування, стаціонарна допомога за основними спеціальностями) буде надаватись на першому рівні і фінансуватись за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів. Другий і третій рівні будуть фінансуватись за рахунок платної та страхової медицини, різних видів благодійних та суспільних фондів.

Трансформація соціальних функцій держави та джерел їх фінансування

Джерело: розроблено автором

Норми та нормативи при цьому доцільно переглянути у розрізі гарантованого рівня безоплатної медичної допомоги, планування здійснювати окремо за джерелами видатків та за різними рівнями надання медичних послуг.

Фінансування соціальної сфери, зокрема, на страховій основі, є елементом розподільних відносин. Останні походять і зумовлюються всією низкою ви-

робничих відносин та відносин у сфері споживання. Отже, досліджувати фінансування соціальних функцій держави потрібно тільки в контексті тенденцій в економіці країни. Подальше впровадження страхового методу забезпечення реалізації соціальних функцій сприятиме диверсифікації джерел фінансування установ соціальної сфери, але не підвищенню рівня життя соціально вразливих верств населення.

З врахуванням адресного підходу до фінансування соціальних функцій акцент державної соціальної політики переміщується на надання соціальних гарантій, тобто виконання державою зобов'язань перед членами суспільства з приводу формування доходів, умов отримання певних товарів та послуг, робочих місць (як правило, на мінімально можливому рівні). До системи соціальних гарантій відносять пенсійне забезпечення, державну допомогу сім'ям з дітьми, пільги щодо сплати житлово–комунальних послуг, індексацію грошових доходів населення, державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям тощо.

Ефективність соціальної діяльності держави визначається з урахуванням економічних показників. Якщо прожитковий мінімум в Україні значно випереджує і мінімальну заробітну плату, і середньомісячну допомогу по безробіттю, то це є свідченням неефективної соціальної політики.

Можна зробити висновок, що погіршення побутових умов проживання певних категорій громадян, спричинене зниженням рівня життя, є негативним фактором впливу не тільки на фінансування закладів соціальної сфери за рахунок власних надходжень, але і на саму ефективність установ соціальної сфери.

Ефективність соціальної діяльності держави доцільно оцінювати на макрорівні. Критеріями оцінки мають бути приріст (зменшення) населення країни в результаті екзогенних факторів; кількісні показники, що характеризують рівень освіти серед різних соціальних груп; кількісні та якісні показники наданих медичних, культурних послуг. Вищезгадані показники обов'язково мають бути узгоджені з рівнем ВВП. При значному зростанні видатків на соціальні цілі за сталого розміру ВВП маємо констатувати лише результати перерозподільної політики уряду, а не її ефективність.

Шкідливим з точки зору практичного використання в подальшому є перенесення сутності ефективності соціальної політики з макроекономічної площини до розуміння її як надання конкретних соціальних благ під конкретне соціальне замовлення.

При оцінці дієвості соціальної політики країни мають бути з'ясовані її результати. Ефективність регулювання соціальною сферою оцінюється не тільки за мірою розв'язання безпосередньо соціальних проблем, але і за мірою інтегрування соціальної політики у механізм економічного зростання.

Для покращення фінансування соціальних функцій держави необхідно: підняти рівень платіжної дисципліни; посилити контроль за повним і своєчасним перерахуванням внесків на загальнообов'язкове державне соціальне та пенсійне страхування; більш жорстко застосувати адміністративні стягнення у вигляді штрафів до порушників.

Виправлення ситуації, що склалась у даній галузі потребує певних заходів: соціальна політика має формуватись виходячи з вітчизняних традицій та соціально–економічної доцільності; запровадження укрупненого нормативу при плануванні видатків на утримання соціальних установ, при використанні якого мають створюватись умови для фізичного, розумового, духовного розвитку особистості.

Водночас в українському суспільстві поступово формується нове бачення перспективної моделі фінансування соціальних функцій держави. Особливе місце у цьому напрямі має обґрунтування концептуальних засад щодо об'єднання зусиль держави, недержавного сектору та особистості з метою забезпечення серйозних структурних перетворень, серед яких:

- зростає значимість вдосконалення державного регулювання соціальної сфери;
- необхідність врахування загальносвітових тенденцій та обсягів фінансування соціальних функцій;
- взаємодія держави, недержавних інститутів, особистості на партнерських засадах;

Формування теоретичних та практичних засад фінансування соціальних функцій потребує визначення:

- передумов формування моделі фінансування соціальних функцій України у відповідності до суспільного прогресу;
- концептуальних засад регулювання соціальної сфери тощо.

Нині розробляються різні концепції по галузям соціальної сфери. У кожній формується певна стратегія розвитку галузі. Але разом з тим всі ці галузі – частини однієї сфери. При розширенні фінансування охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних потреб за рахунок не інфляційних джерел суттєво зростає сукупний попит у суспільстві, який, при відповідному механізмі реалізації, може виступати важливим фактором економічного росту. Це зумовлює необхідність пошуку єдиного підходу до розробки стратегії соціальної політики та управління фінансовими потоками соціальної сфери.

Нині необхідна активна державна цінова, соціально політика та політика доходів. Остання особливо важлива у частині розробки заходів щодо вирівнювання співвідношення між рівнем доходів різних соціальних верств населення; соціально виваженого перерозподілу ВВП у напрямі підвищення платіжного попиту незахищених верств населення.

Підвищити дієвість соціальної, цінової політики та політики доходів можна досягти використовуючи як прямі, так і непрямі методи державного регулювання, які базуються на використанні різних економічних, фінансових важелів, таких, як податки, відсотки, пільги тощо. Прямі методи, які реалізуються на основі прийнятих законодавчих актів доцільно використовувати при регулюванні доходів працівників соціальної сфери, дотриманні норм Конвенцій МОП з охорони праці, обмеженні монопольного впливу при формуванні цін, особливо на товари мінімального споживчого кошика.

Висновки

Каталізатором при виконанні соціальних функцій держави, їх фінансування мають виступати перш за все інтереси пересічного громадянина; особливо важливу роль відіграє державна політика у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та соціальної допомоги. Необхідно пропагувати ідею розвитку галузей соціальної сфери з урахуванням диверсифікації форм фінансування.

Список використаних джерел

1. Деева Н.М. Потенціал соціалізації і його регулювання в економіці: теорія, методологія, перспективи: Монографія. – Дніпропетровськ: АРТ_ПРЕСС, 2006.

2. Колот А. М. Соціально–трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.

3. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін–т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2014. – 380 с.

4. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О.В. Макарова; Ін–т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.

5. Онікієнко В.В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення: [науково–аналітична монографія] / В.В. Онікієнко – К.: Ін–т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 456 с.

6. Орлова Н.С. Соціальні аспекти економічного розвитку України: Монографія / Н.С. Орлова, Н.Ю. Сабіна, І.М. Верьовіна. – Донецьк: Издательство, 2014. – 200 с.

7. Саріогло В. Г. Оцінювання соціально–економічних показників: прикладні аспекти застосування непрямих методів : [монографія] / Саріогло В. Г. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. – 136 с.

8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 –2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / авт. кол. :А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; [Нац. ін–т стратегічних досліджень, Ін–т екон. прогнозування НАН України, М–во економіки з питань європейської інтеграції України]. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

9. Тропіна В.Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні // Фінанси України. – 2008. – № 5. – с. 15–31.

УДК 339.9

Т.М. МЕЛЬНИК,
д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно–економічного університету
А.С. ВАРІБРУСОВА,

аспірант кафедри міжнародної економіки
Київського національного торговельно–економічного університету

Детермінанти формування національного бренду в умовах глобальної конкуренції

Формування національного бренду як фактора національної конкурентоспроможності, що є важливою передумовою успішного виходу вітчизняних товарів і послуг на міжнародні ринки потребує ідентифікацію детермінант, що визначають успішність його просування та ефективне позиціонування у світовому просторі. З'ясовано специфіку національного брендингу розвинутих країн – Ве–